

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бабець Є.К., Шалацький В.І. Управління зовнішньоекономічною діяльністю з позицій функцій менеджменту. Наукові праці КНТУ. Економічні науки. 2010. Вип. 26.
2. Дроздова Г.М. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності підприємства: навч. посібник. Київ: ЦУЛ, 2002. 172 с.
3. Коваленко О.М., Шаповал С.С. Особливості складання бізнес-плану зовнішньоекономічної діяльності. URL: <http://nauka-ua.ency.biz/?p=830>.
4. Ковтун Е.М., Малашевська Т.В. Планування ЗЕД на підприємствах малого та середнього бізнесу. Тернопільський інститут АПВ НААН ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ. URL: http://confiapv.at.ua/publ/konf_6_7_traven_2010/14_planuvannja_zed_na_pidpriemstvakh_malogo_taserednogo_biznesu/1-1-0-18.
5. Планування експортної стратегії. URL: http://b-ko.com/book_317_glava_6_2.3.
6. Серова Л.П. Особливості процесу планування у системі менеджменту зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Освіта, менеджмент і бізнес: світовий вимір. Київ, 2009. С. 44–45.
7. Модель «чотирьох фільтрів». URL: <http://buklib.net/books/24571>.
8. Матриця «БКГ». URL: <https://studfiles.net/preview/5705909/page:76>.

УДК 334.012.64

Колісниченко П.Т.
кандидат економічних наук,
доцент, науковий співробітник
Уманського державного педагогічного університету

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО ТА СЕРЕДЬОГО БІЗНЕСУ

У статті розглянуто науково-методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки малих та середніх підприємств. За цього підходу елементи економічної безпеки поєднані у десять груп. Методика оцінювання рівня економічної безпеки підприємств малого та середнього бізнесу ґрунтується на поєднанні кількісної та якісної інформації. Точність проведеної оцінки досягається завдяки отриманню інтегрального показника. З метою проведення порівняння отриманих результатів і визначення меж (шкали) оцінки загроз запропоновано градацію інтегрального показника економічної безпеки малих та середніх підприємств.

Ключові слова: економічна безпека, малі та середні підприємства, кількісна та якісна інформація, індикатори, інтегральний показник.

Колісниченко П.Т. НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ОЦЕНИВАНИЮ УРОВНЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА

В статье рассмотрен научно-методический подход к оцениванию уровня экономической безопасности малых и средних предприятий. По этому подходу элементы экономической безопасности соединены в десять групп. Методика оценивания уровня экономической безопасности предприятий малого и среднего бизнеса основывается на сочетании количественной и качественной информации. Точность проведенной оценки достигается благодаря получению интегрального показателя. С целью проведения сравнения полученных результатов и определения пределов (шкалы) оценки угроз предложена градация интегрального показателя экономической безопасности малых и средних предприятий.

Ключевые слова: экономическая безопасность, малые и средние предприятия, количественная и качественная информация, индикаторы, интегральный показатель.

Kolisnichenko P.T. SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL APPROACH TO ASSESSMENT THE ECONOMIC SECURITY LEVEL OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES

In the article, the scientific and methodical approach to assessment the economic security level of small and medium-sized enterprises has been considered. In the proposed approach, elements of economic security have been grouped into ten general groups. The methodology for assessment the economic security level of small and medium-sized businesses is based on the combination of quantitative and qualitative information. The accuracy of the evaluation carried out is due to the obtaining of an integral indicator. The grading of the integral indicator of economic security of small and medium-sized enterprises in order to compare the results and to determine the limits (scale) of threat assessment have been proposed.

Key words: economic security, small and medium enterprises, quantitative and qualitative information, indicators, integral indicator.

Постановка проблеми. Одне з провідних місць у системному дослідженні питань національної безпеки посідає економічна безпека, яка слугує її невід'ємною функціональною компонентою. Проблеми функціонування підприємств малого та середнього бізнесу (МСБ) нерозривно пов'язані з тематикою економічної безпеки. Малий та середній бізнес у всіх передових країнах постає фундаментом та рушійною силою розвитку економіки. Тому для України в сучасних умовах економічних і фінансових криз, складної політичної ситуації вагоме значення для стабілізації економіки мають розвиток, стимулювання, посилення економічної безпеки малих і середніх підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливий внесок у розвиток концептуальних основ еко-

номічної безпеки на макро- та мікроекономічному ієрархічному рівні управління здійснили українські науковці, такі як, зокрема, О. Барановський, В. Білоус, І. Бінько, З. Варналій, В. Гесць, М. Грещак [3], В. Колот [3], А. Наливайко [3], Я. Жаліло, М. Єрмошенко, М. Ілляшенко, С. Міщенко, В. Мунтіян, Г. Пастернак-Таранушенко, В. Шлемко. Вагомих науково-практичних внесок у дослідження проблем економічної безпеки підприємництва здійснили А. Андрейчиков [1], О. Атаманова [7], Н. Голованова [2], С. Блохіна, В. Булавко [5], Ф. Євдокімова, Н. Кулагина [7], П. Никитенко [5], В. Сенчагова та інші науковці. Вивчення стану розвитку малих і середніх підприємств, формування теоретико-методологічного підґрунтя щодо оцінки рівня економічної

безпеки підприємництва належать відомим дослідникам, таким як, зокрема, О. Атаманова, О. Бородіна [4], Б. Байда [13], Р. Дронов [4], І. Євдокимов [4], В. Забродський, С. Покропивний, Е. Олейников, С. Ільяшенко, О. Мізіна, З. Юринець [13].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на достатній арсенал напрацювань та досліджень цього напрямку, все ще потребують здійснення системне відображення та розроблення підходу до оцінювання рівня економічної безпеки підприємств малого та середнього бізнесу, що дасть змогу уникнути неузгодженості питань проведення оцінки, виявлення головних складових та критеріїв вибору.

Мета статті полягає у розробці науково-методичного підходу до оцінки рівня економічної безпеки малих та середніх підприємств, обґрунтування комплексу індикаторів та їх основних характеристик.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оцінку рівня економічної безпеки малих та середніх підприємств доцільно здійснювати з використанням методики обчислення інтегрального показника з урахуванням індикаторів.

На підставі групування показників, що характеризують рівень забезпечення економічної безпеки малих та середніх підприємств на різних ієрархічних рівнях, які відображені у працях [2–5; 7; 13; 14], пропонуємо комплекс індикаторів та їх основних характеристик, властивостей (табл. 1).

Таку оцінку можна здійснювати завдяки залученню експертів до опитування. Цей спосіб вимагає формування та вибору основних індикаторів, які найбільше характеризують стан забезпечення економічної безпеки підприємств, а також встановлення ступеня вагомості (значущості) цих індикаторів.

Усі методологічні дослідження ґрунтуються на інформації, яка повинна відповідати основним вимогам і бути достовірною, чіткою, надійною тощо. Інформацію, що застосовується у практичній реалізації наукових методологій, розділяють на такі два види: кількісна та якісна, що суттєво різняться за

спрямованістю та стадіями проведеного аналізу, установок і фокусу інтересів, об'єкта дослідження, процедури інтерпретації даних тощо. Кількісні методи дослідження доцільно використовувати для вивчення насамперед об'єктивних та кількісно вимірюваних показників.

Якісні методи наукових досліджень застосовуються тоді, коли мета аналізу має на увазі розуміння феномена об'єкта дослідження, що важко кількісно інтерпретувати і не піддається чіткому виміру.

Якісні (евристичні) методи якнайкраще доповнюють кількісні методи розрахунків завдяки введенню суб'єктивних і якісних оцінок, які сприяють визначенню цінності проведеного дослідження, спрямовані на одержання розгорнутої, глибокої інформації, спираються на усвідомлення та інтерпретацію, пояснення емпіричних даних, слугують фундаментом формування ідей та гіпотез.

Кількісні та якісні методи дослідження в жодному разі не можна протиставляти один одному, оскільки вони взаємопов'язані, забезпечують оптимізацію методик для отримання результатів та найліпше доповнюють один одного. Лише за такого підходу до їхнього використання можна одержати надійну та достовірну інформацію.

Розрахунок рівня економічної безпеки малих та середніх підприємств доцільно проводити відповідно до запропонованих індикаторів аналізованого періоду та співвідносити зі значеннями індикаторів базового (основоположного) періоду або ступенем відхилення значення індикатора від нормативного (в разі його наявності) чи за отриманими результатами оцінок експертів, якщо відсутні кількісні дані.

$$G_i = \frac{G_a}{G_b}, \quad (1)$$

де G_i – значення i -го індикатора, який включений у розрахунок інтегрального показника, що визначає рівень економічної безпеки малих та середніх підприємств;

G_a – значення індикатора аналізованого періоду;
 G_b – значення індикатора базового періоду, нор-

Таблиця 1

Система показників для оцінки рівня економічної безпеки малих та середніх підприємств

Групи економічної безпеки МСП	Показники
Безпека макроекономічного рівня	Номинальний ВВП України на душу населення, грн.
	Частка МСП відносно загальної кількості підприємств, %
Кадрово-інтелектуальна безпека	Ступінь кваліфікації персоналу, %
	Рівень продуктивності праці (одного зайнятого), грн.
Безпека технологічного рівня	Ступінь придатності ОВФ, %
	Продуктивність капіталу, грн.
Інноваційна безпека	Підприємства загалом, що впроваджували інновації, % до загальної кількості
	Інтенсивність інноваційних витрат, %
Економіко-інвестиційна безпека	Обсяг реалізованої продукції МСП, %
	Капітальні інвестиції МСП, %
Безпека екологічна	Витрати на охорону навколишнього природного середовища (відносно структури витрат зведеного бюджету), %
	Частка відходів, які утилізовані, %
Безпека фінансового рівня	МСП, які одержали прибуток, % до загальної кількості підприємств
	Рівень рентабельності (збитковості) операційної діяльності МСП, %
Безпека соціального рівня	Ступінь зайнятих працівників у МСП, %
	Співвідношення загальних доходів 10% найбільш та найменш забезпеченого населення, разів

Джерело: розроблено автором

Таблиця 2

Методи одержання якісних експертних оцінок

Метод	Результат
Парне порівняння	Матриця парних порівнянь об'єктів.
Ранжування	Проранжований перелік об'єктів.
Експертна класифікація	Оцінки об'єктів за порядковою шкалою, градаціям яких відповідають вербальні описи.
Метод вектору переваг	Вектор, першою компонентою якого є кількість об'єктів, які перевершують перший об'єкт, а другою компонентою якого є кількість об'єктів, які перевершують другий об'єкт, тощо.

Джерело: розроблено на основі [8]

мативне значення або результат експертної оцінки.

Інтегральний показник забезпечення економічної безпеки малих та середніх підприємств (ІРПБ):

$$IP_{ПБ} = \sum_{i=1}^k G_i * D_i, \quad (2)$$

C_i – значення i -го індикатора, який включений у розрахунок інтегрального показника;

D_i – ступінь впливу i -го індикатора на загальний рівень забезпечення економічної безпеки малих та середніх підприємств;

k – кількість індикаторів для оцінювання рівня забезпечення економічної безпеки малих та середніх підприємств.

Обчислення відносних критеріїв щодо вибраних показників у межах структурно-функціональних елементів економічної безпеки сприяє формуванню думки про джерело виникнення загроз, розуміння методів для їхнього уникнення, адаптацію та вироблення гнучкості підприємств до зовнішніх трансформацій.

Ступінь відносного критерію щодо вибраних показників засвідчує, що вищим буде той рівень економічної безпеки за кожним елементом, де більшими будуть значення відносних критеріїв за певним вибраним показником відносно кожного елементу економічної безпеки. Коли відносний критерій дорівнює 1, вибрані показники перебувають на рівні базових показників, а отже, він не становить загрозу економічній безпеці підприємств. У ході зниження показника (відносний критерій менший 1) відбувається виявлення загроз економічній безпеці з боку певного елементу. Значення ж відносного критерію вище за 1 свідчить про зростання показника, отже, напрями зміцнення економічної безпеки.

Ступінь впливу індикатора на загальний рівень забезпечення економічної безпеки малих та середніх підприємств доцільно визначати через отримання експертних оцінок. Експертами можуть бути різні фахівці, менеджери усіх, насамперед вищих, рівнів управління.

Вибір методу одержання якісних оцінок зумовлюється передусім кількістю та складністю оцінюваних об'єктів. У таких завданнях доцільно виділити дві характерні особливості, а саме повноту (експерт здійснює оцінку об'єкта, отже, усі клітини матриці індивідуальних оцінок експертів є заповненими), одноаспектність (експерти є спеціалістами у спільній сфері дослідження і проводять оцінку об'єкта в одному напрямі, незважаючи на те, що суб'єктивна думка різних експертів може бути різною, як і їхня кваліфікація).

Таблиця 3

Шкала розподілу результатів оцінки рівня забезпечення економічної безпеки малих та середніх підприємств

№	Рівень	Значення
1	Безпечний (високий)	(0,80–1,00)
2	Вище середнього	(0,60–0,79)
3	Середній	(0,40–0,59)
4	Нижче середнього	(0,20–0,39)
5	Кризовий (низький)	(0–0,19)

Джерело: розроблено автором на основі [9]

Після збирання оцінок експертів визначається їхня взаємоузгодженість. З описом різноманітних методів агрегування оцінок експертів, оглядом методів формування рейтингів можна ознайомитись в джерелах [1; 8; 10; 11].

Експертну оцінку доцільно здійснювати з використанням методу бальної оцінки та з урахуванням діапазону значень [1; 11]. Відповідно до думок науковців допустима кількість експертів, що беруть участь в опитуваннях і формуванні результатів оцінок, має перебувати в діапазоні 12–20 [6, с. 111–116].

У табл. 2 наведено найбільш популярні методи отримання якісних експертних оцінок.

Шкала інтерпретації одержаного значення інтегрального показника рівня забезпечення економічної безпеки наведена в табл. 3, в якій запропоновано 5-ступеневу систему Лайкерта як фундамент оцінки, а також встановлено критерії дослідження [9; 12]. Шкала Лайкерта забезпечує релятивну надійність навіть у разі невеликої кількості суджень, водночас отримані дані піддаються швидкій обробці.

Числове значення інтегрального показника перебуватиме в інтервалі від 0 до 1. Результуюче значення інтегрального показника одержане завдяки поєднанню одиничних оцінок з урахуванням середньої оцінки. Середньозважені значення оцінок доцільно розраховувати так, щоб була врахована саме вага, тобто ступінь впливу кожного індикатора, за яким проводиться оцінювання з використанням експертного методу.

Запропонована методика оцінки рівня інтегрального показника економічної безпеки підприємств МСБ та структурно-функціональних елементів вимагає експериментального втілення, що буде здійснене в наступних дослідженнях.

Висновки. Оцінка економічної безпеки малих та середніх підприємств не завершується на етапі отримання висновку щодо їхнього рівня. Надалі отриману методика можна використовувати для вдосконалення процесу управління господарською діяльністю підприємств, посилення їхньої економічної безпеки, підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання.

Під час формулювання кінцевого висновку про рівень економічної безпеки підприємств МСБ важливо не лише зазначити підсумкову вербальну характеристику, але й простежити ступінь кількісного та якісного впливу кожного структурного елементу на підсумковий результат. Таким чином, відповідно до отриманого рівня інтегрального індексу економічної безпеки, динаміки зміни його компонентів є змога побудувати орієнтовний набір заходів, які будуть спрямовані на усунення загроз економічній безпеці, труднощів і ризиків ефективного ведення господарської діяльності малих та середніх підприємств.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрейчиков А., Андрейчикова О. Анализ, синтез, планирование решений в экономике: учебник. 2-е изд., доп. и перераб. Москва: Финансы и статистика, 2004. 464 с.
2. Голованова Н. Формирование подходов к оценке экономической безопасности субъекта хозяйствования. Доклады ТУСУРа. 2014. № 2 (32). С. 294–300.
3. Грещак М., Колот В., Наливайко А. та ін. Економіка підприємства: підруч. / за заг. ред. С. Покропивного. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ: КНЕУ, 2000. 528 с.
4. Євдокімов Ф., Мізіна О., Бородіна О. Узагальнююча оцінка фінансової складової рівня економічної безпеки підприємства. Наукові праці ДонНТУ. 2002. № 47. С. 6–12.
5. Экономическая безопасность: теория, методология, практика / под науч. ред. П. Никитенко, В. Булавко. Минск: Право и экономика, 2009. 394 с.
6. Живко З. Експертне оцінювання при проведенні моніторингу системи економічної безпеки підприємства. Reporter of the priazovskyi state technical university. 2014. С. 111–116.
7. Кулагина Н., Атаманова О. Экономическая безопасность молочной промышленности: оценка и возможности повышения в условиях региона: монография. Брянск: Ладомир, 2012. 215 с.
8. Литвак Б. Экспертные технологии в управлении: учеб. пособие. 2-е изд., испр. и доп. Москва: Дело, 2004. 400 с.
9. Малхотра Н.К. Маркетинговые исследования. Практическое руководство / пер. с англ. 3-е изд. Москва: Издательский дом «Вильямс», 2002. 960 с.
10. Николаева М., Юнцевич О. Методы и алгоритмы построения рейтингов. Информационные технологии. 2003. № 12. С. 7–18.
11. Орлов А. Теория принятия решений: учеб. для вузов. Москва: Экзамен, 2006. 576 с.
12. Wuensch K.L. What is a Likert Scale? and How Do You Pronounce "Likert?". East Carolina University. Retrieved April 30, 2009.
13. Юринець З., Байда Б. Економічна безпека підприємництва України: теорія, практика, напрями зміцнення: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 188 с.
14. Yurynets Z., Bayda B., Petrush O. Country's economic competitiveness increasing within innovation component. Economic Annals – XXI. 2015. № 9–10. P. 32–35.

УДК 658.155

Круглова О.А.

*кандидат економічних наук,
професор кафедри економіки та управління
Харківського державного університету харчування та торгівлі*

Козуб В.О.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародної економіки
Харківського державного університету харчування та торгівлі*

Козуб С.О.

*аспірант
Харківського державного університету харчування та торгівлі*

ЯКІСТЬ ПРИБУТКУ ЯК ІНДИКАТОР ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Досліджено якість прибутку підприємства. Узагальнено погляди вчених-економістів щодо сутності поняття «якість прибутку». Обґрунтовано доцільність визначення якості прибутку під час аналізу результатів діяльності підприємства. Подано результати емпіричних досліджень залежності між якістю прибутку й ефективністю управління підприємством.

Ключові слова: прибуток, підприємство, якість прибутку, оцінка якості прибутку, господарська діяльність, ефективність управління.

Круглова Е.А., Козуб В.А., Козуб С.А. КАЧЕСТВО ПРИБЫЛИ КАК ИНДИКАТОР ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЕМ

Исследовано качество прибыли предприятия. Обобщены взгляды ученых-экономистов относительно сущности понятия «качество прибыли». Обоснована целесообразность определения качества прибыли при анализе результатов деятельности предприятия. Представлены результаты эмпирических исследований зависимости между качеством прибыли и эффективностью управления предприятием.

Ключевые слова: прибыль предприятия, качество прибыли, оценка качества прибыли, хозяйственная деятельность, эффективность управления.

Kruhlova O.A., Kozub V.O., Kozub S.O. PROFIT QUALITY AS AN INDICATOR OF THE ENTERPRISE'S MANAGEMENT EFFICIENCY

The research paper is devoted to the study of the enterprise's profit quality. The views of scientists-economists about the essence of the «profit quality» concept are generalized. The expediency of determining the profit quality during the analysis of enterprise's activity results is substantiated. The results of empirical studies of the relation between profit quality and enterprise's management efficiency are presented.

Key words: profit, enterprise, profit quality, profit quality assessment, economic activity, management efficiency.

Постановка проблеми. Успішність реалізації цільових настанов діяльності підприємства значною мірою залежить від прибутку, високий рівень якого є джерелом зростання ринкової вартості, формування фінансових ресурсів для розвитку господар-

ської діяльності та реалізації соціальних програм. З огляду на роль прибутку в забезпеченні економічного зростання та посилення конкурентних переваг господарюючого суб'єкта, доцільним є дослідження теоретичних та практичних питань щодо форму-